

מאמר מספד בכי תמרורים

על האי צדיקא ופרישא, מאור ישראל, ארז בלבנון, ראש ישיבת בריסק, גאון
הגאונים, שר התורה והיראה

רבינו משולם דוד הלוי סאלאווייציק זצלה"ה

שנשא יבלחט"א ידיד נעוריו הוד כבוד עט"ר מרן ראש הישיבה, הגאון הגדול

רבי אליקים שלעזינגער שליט"א

במעמד המונים למלאות ימי השבעה - כ"ה שבט תשפ"א, בהיכל ישיבתו הרמה בלונדון יצ"ר¹

* * *

עמוד התורה, עמוד היראה, עמוד המסורה

* * *

הנפטר הגדול, בבחרותו כבר היה א פלאם פייער, פחד אלקים, יראת חטא, עמל בתורה יומם ולילה, קרוב למאה
שנים, הרבצת התורה 80 שנה, השיויתי ה' לנגדי תמיד, איך ארשה לעצמי לדבר עליו. ומכל מקום נדבר כמה
נקודות.

תורה ויראת חטא הכל אחד הוא - תורה של יראה:

בן אם נדבר ההינטיגע שפראך, בצדק נוכל להגיד שהיה עמוד התורה, עמוד היראה, עמוד המסורה, אבל באמת
שזה לא השפראך שלמדנו בבריסק, נישטא קיין איינס צוויי דריי, תורה יראה, מסורה, אלא הכל אחד, ואבאר.

דוד המלך ע"ה התחיל את ספר תהלים: "אשרי איש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב
לצים לא ישב, כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה", ולכאורה מה הפירוש שלא הלך בעצת רשעים,
כי אם בתורת ה' חפצו, מה הפשט שלא הלך בעצת רשעים ודרך חטאים מושב לצים, כי אם בתורת ה' חפצו, מהו
הדבר בהפוכו, הרי כי אם ב"כי אם" בתורת ה' חפצו, היינו נאר תורה! וא"כ מה השפרונג, או עצת רשעים או הצד
שכנגד רק תורה?

הפירוש, למה לא הלך בעצת רשעים, למה בדרך חטאים לא עמד, למה במושב לצים לא ישב, כי איך וויל תורת
ה'! תורת ה' חפצו! אני רוצה רק תורה! ובתורתו יהגה וילילה, והיינו, דאיך זכה לפחד מן החטא בעוה"ז? כי
רצוני ללמוד תורה! וכן הוא בגמרא עבודה זרה (דף יח:). ומי שרוצה תורה אינו רוצה דבר אחר.

כן למדנו בבריסק, שהיראת החטא, הוא רק ע"י התורה, ואין כאן שלש דברים.

¹ נכתב ע"י אחד השומעים, והוגה ע"י כבוד מרן ראש הישיבה שליט"א.

והוא הפשט במה שאומרים **בברכת החודש**: "ותתן לנו חיים ארוכים כו' חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא", וממשיכים שוב: "חיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים", הפשט, בלי יראת חטא אין כלום, ואיך אפשר לזכות ליראת חטא? רק על ידי חיים שיש בהם אהבת תורה, תורה כזאת שהקב"ה יושב מול עיני, כדאיתא **באבות** (פ"ג מ"ו), שאני רוצה הרבש"ע ותורתו, אז יש יראת חטא.

ההבדל שבין מצוה של עם הארץ לשל תלמיד חכם:

ג] ולהבין מהו מצוה, ומהו יראת חטא, איתא **להרב בעל צדקת הצדיק ז"ל** (מחשבות חרוץ עמ' נב): שהמצוות שעושה עם הארץ הרי הם "מצוה גולמת", ואילו ת"ח שעושה מצוה הרי זה לימוד התורה! עצם המצוה הוא לימוד התורה, כשהת"ח עושה מצוה, הוא חושב איך נראה המצוה שלי? האם הוא ככל פרטי ההלכות והשיטות וכו'.

מרן הגרי"ז זצ"ל על כל דיבור רש"י היה מרבה לעיין והיה מוטשעט זאך, כך היה יתכן לו להשאר תקוע על רש"י אחת, לעיין שוב ושוב "מה רוצה רש"י", ולא היה מסוגל להמשיך, כי אולי חלילה אין זה כוונתו של רש"י.

וידועים דברי **החידושי רבינו חיים הלוי בענין** 'כל שאינו בזה אחר זה אפיל בבית אחת אינו' (הלכות נדרים), והעולם שואלים על הגר"ח שהרי הדברים מפורשים **בתוספות בגיטין** (מב. ד"ה הא) ? וכבר נשאל מרן הגרי"ז ז"ל כן הרבה פעמים, והיה אומר על זה תירושים שונים, והתירוץ שהשיב לי היה בזה"ל: "דער טאטע האט געוואוסט די תוספות, נאר ער האט געהאט כמה פשטים בהבנת דבריהם און ער האט נישט געוואוסט וועלכער מהלך איז די ריכטיגע" ולכן לא היה מסוגל לומר שכן הוא בתוספות!

עמלו על תורה - מהו האמת בתוספות, כי העמלה של תורה הוא הבנת דברי הגמרא והראשונים, ואז כאשר מקיים את ההלכות, כגון לולב, בעת הנענוע, עם הארץ מנענע, תלמיד חכם אינו רק 'שאקלט די לולב', אלא בשעת הנענוע הרי הוא חושב את כל הסוגיא - לימוד התורה!

ותלמוד תורה כנגד כולם:

ד] ואנו אומרים כל יום מה שנאמר בסידור "אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים כו' ותלמוד תורה כנגד כולם"², וי"ל הביאור, שמתחלה נפרטו המצוות, אלו דברים שאין להם שיעור כו' פירותיהם בעוה"ב כו', ומונה והולך כיבוד אב ואם, השכמת בית המדרש, גמילות חסדים, הבאת שלום וכו', והרי כל המצוות יש להם הלכות, יש הלכות כיצד לקיים כיבוד או"א, כיצד לקיים השכמת ביהמ"ד, הכנסת אורחים, ביקור חולים, עיון תפלה, הכל יש הלכות, יש הלכות איום ונורא, ובלי לימוד ההלכות ספק גדול אם מקיים את המצוה, נמצא שכל המצוות תלויות בתלמוד תורה, וזהו "ותלמוד תורה כנגד כולם", כי המצוה שייך להיות מצוה רק אם השורש הוא בש"ס ורמב"ם.

וזה למדנו אצל מרן זצ"ל, ומה שלמדנו אצלו ראו אצל בנו המנוח זצ"ל, זכורני בבחרותו כאשר עמד אצל אביו הגרי"ז, היה פלא גדול איך שעמד עם יראה כזה - ממש חיל ורעדה! הרי אביו היה, ועמד אצלו עם פחד נורא כזה!

זמן תורה לחוד זמן תפלה לחוד:

ה] **בגמרא שבת** (דף י.): "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה [ופי' רש"י: תפלה צורך חיי שעה היא לרפואה לשלום ולמזונות] והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד", ונראה ביאור דברי הגמרא דבודאי שניהם חיי עולם הם, ושניהם קשורים זה לזה, וכדכתב **מרן החזו"א זצ"ל** (קובץ

² וכבר היה אומר לי מרן זצ"ל, כששאלתיו על דברים מסויימים שנסתפקתי כיצד להכריע בנוגע ללימוד התורה, היה אומר לי על עצמו בזה"ל: הכרעתי ושיקולי הם תמיד על פי האופן המועיל ביותר בשביל הלימוד שלי, וכדאיתא בסידור "ותלמוד תורה כנגד כולם" עכ"ד.

אגרות ח"א מכתב ב) דתורה הוא עם תפלה, ותפלה עם תורה, אלא שבאופן המעשי איך לקיימם יש זמן מיוחד לזה וזמן מיוחד לזה.

ובתפלת שבת אנו אומרים: "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו", מהו חלקו של משה? התורה, ומשה שמח עם התורה כי הוא עבד ה', שעבד ה' הוא עם התורה!

עדיין אני זוכר איך שר' דוד היה מתמיד גדול ונורא, ואביו הגרי"ז ז"ל כאשר היה נותן שליחות לבניו, היה שואל אותם א שווערע רמב"ם, ואמר לשליח שבדרך ילמוד את הרמב"ם ויחזור עם תירוץ. הפשט, כי כל הויות העולם הכל סביב התורה - כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה.

וזכרני בעת הצרות באירופא, התכנסו כולם לאמירת תהלים ב'משמרות' בביהכ"נ 'ישיבת מאה שערים', ופעם הייתי אצל מרן זצ"ל בעת שנכנס איזה בחור, ומרן שאל ממנו מדוע לא הלכת לאמירת התהלים? נענה אליו הבחור ואמר שרוצה ללמוד, אמר לו מרן זצ"ל: עכשיו הוא זמן תפלה, יעצט דארף מען גיין צו תהלים...

מי שראה אמירת תהלים אצל מרן זצ"ל, חיל ורעדה יאחזנו, ומי מדבר על ראש השנה, פעם נכנסתי לביתו בראש השנה ומרן ישב עם בניו בחדר, זה בפינה זו וזה בפינה זו וכך אמרו תהלים עם מורא ופחד, ותמהתי באזני אחד הבנים האם יש איזה חולה חס ושלום? ומרן זצ"ל שמע את שאלתי, ואז פנה אלי בשאגה אדירה: ס' איז ראש השנה! זה היה מצוה אצלו, זה היה תפלה אצלו.

אורייתא קא מרתחנא ביה:

ו[מרן זצ"ל היה אדם תקיף שביכלתו להתאפק מלהראות בחוץ, וידוע על הנענועים שלו בלולב, איך שהיה מתנפל לכל הצדדים, עד שפעם נפל ממנו הטלית והקאפל מרוב התנועה [וכבר אמר מרן: דער עולם האט פארגעסן וואס מיינט נענועים...], ופעם נשאל בנו **הגאון רבי מאיר זצ"ל**, מהו כל הברען הזה בנענועי הלולב? ואמר ר"מ: אין זה רתיחה בלולב, אלא האבא אצל כל מצוה וכל תפלה היה מתלהב כן, אלא שלא היה נראה מבחוץ!

ר' דוד זצ"ל כבר בבחירתו בעת כל ברכת 'שהכל' הלך ללבוש את הכובע, ואף שניסה להתאפק אבל ס' האט זיך געשאקלט ביי אים מלא מורא ופחד, עם בכיות נוראות אצל כל תפלה ותפלה, וכל זה הוא על ידי התורה - אורייתא קא מרתחנא ביה [כן אני זוכר עוד מימי נעורים, ובשנים מאוחרות לא עשה כן באופן שיהא ניכר מבחוץ, אלא בתפלת מנחה בביתו שאז לבש טלית תפילין, וראו אצלו בכיות נוראות].

הגאון הצדיק רבי אליהו גריידיצער זצ"ל היה איש קדוש ומפורסם בזמנו של **מרן הגר"ח זצ"ל** [היה דר באיזה עיירה, והיו מגיעים אליו ציבור כל כך, עד שכל אנשי העיירה התפרנסו על חשבון האורחים שהגיעו אליו בימים טובים], אך הוא היה מרבה לעשות 'מופתים', בניגוד למקובל בליטא, והיו כאלו שניגשו להגר"ח להתלונן על שעושה מופתים, נענה אליהם הגר"ח וסיפר להם מעשה, שהגר"ר אליהו פעם בצעירותו היה אצל חתונה של איזה בחור, והיה עסוק לשמח את החתן באופן מופרז, עד שבעל הבית אחד צעק עליו: "אינגערמאן וואס צעווילדעוועט איר זאך", ואז אמר עליו **מרן הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל**: "מה אתה רוצה ממנו, הרי אורייתא קא מרתחנא ביה" ... והפטיר הגר"ח שמי שבצעירותו כבר העיד עליו הגרעק"א שאורייתא קא מרתחנא ביה ולא יכל להתאפק, האם אתם רוצים שבזקנותו יתאפק מפראווען מופתים...

ואם איתא **בגמרא תענית** (דף ד.) דצורבא מרבנן אורייתא קא מרתחנא ביה, צריך להיות א ברען, פעם מחאה, פעם דבר אחר, אם אמת' צורבא מרבנן אורייתא מרתחנא ביה, אורייתא גורם רתיחה, ומי שאין לו רתיחה במצוה, הפירוש שאין תורה!

יראת חטא על ידי התורה:

ז] ר' דוד היה "חפצא של יראת חטא", הדבר ראשון אצלו היה יראה, ואיך? כי בתורתו יהגה יומם ולילה, הוא רק למד תורה, ולא ידע עולם הזה כלל מהו, הפשטות, הניתוק הגמור מעוה"ז אצלו, עד שלא חשב כלל עוה"ז.

יעקב אבינו ע"ה קיבל הבטחות מהקב"ה לאין שיעור, ועדיין דאגתו כל היום היתה רק "שמא יגרום החטא", יראת שמים [ועל דרך דאיתא במסילת ישרים (פרק ג) בביאור יפשפש במעשיו וימשמש במעשיו, מפשפש פן יש עבירות ח"ו שאינו שם על לב, וממשמש בתוך המצוה גופא אולי אין זה בשלמות], ואיך הגיע ליראה זו? כי למד תורה י"ד שנים שלא ישן - טאג און נאכט נאר תורה.

כן הוא באדם שכולו תורה, הרי מרן הגר"ח זצ"ל, כל מי שרוצה א גוטע שטיקל תורה, לומד את דברי הגר"ח, ומאידך כל מי שקונה איזה חומרא, ווייטער מרן הגר"ח - היראת חטא הוא על ידי התורה.

ומרן הגר"ח זצ"ל כשאמר "מודה אני" או ברכות התורה, הוא נתקע מרוב פחד אלקים, ולא הצליח להמשיך, וכן אצל מרן זצ"ל - הרי אני זכיתי להסתופף תחת צילו למשך עשר שנים - אם שהתאפק בכל דרכיו שלא יראו החוצה, אבל בעין חדה ראיתי כן, וכן אצל ר' דוד היה הכל פתוח, היראת שמים התפרץ החוצה, ומה שהגרי"ז הסתיר א"ע, זה מפני שהיה הרב דבריסק, אצל ר' דוד ראו כן בגלוי.

תורה עם גמילות חסדים:

ח] ובענין גודל מדריגת החסד אצל הגאון ר' דוד זצ"ל, סיפרו שפעם פגשו אותו ולא היה לו 'העמד' [כתונת], ועל תמיהת הנוכחים, התברר אח"כ שבאותו יום פגש באיזה בחור עני שלא היה לו העמד, ומיד עמד והעניק לו את שלו...

כיוצא בו, יתר בניו של מרן זצ"ל לאנגע ראק [מעיל ארוך], ואילו ר' דוד לבש מעיל בת שלשה רבעים, והיה מסתובב אז ווערטל בין הבחורים - והיו שאמרו שאמת הוא - שהמעשה היה שאביו נתן לו כסף לרכישת לאנגע ראק, ואילו ר' דוד עשה חשבון לעצמו, כי למה שהוא ילך עם לאנגע ראק, בעת שהעני אין לו בגדים לילדיו כלל, עמד וחתך חתיכת בגד, ונתנה לאברך עני...

וכבר נודע פתגמו של מרן הגר"ח זצ"ל - וגם הגרי"ז היה רגיל על לשונו - הגדרה שניתן לומר במלואה על הגאון ר' דוד זצ"ל: "מי שמסוגל לסגור את הגמרא על מנת לעסוק בחסד, הרי הגמרא פתוחה לפניו גם כשהיא סגורה, ומי שאיננו מסוגל לעשות כן, הגמרא סגורה לפניו גם כשהיא פתוחה", זה היה ר' דוד [קודם לעת זקנותו, כאשר היה עדיין באפשרותו].

עמוד המסורת:

ט] הקדמנו בענין תורה, יראה, מסורת, נסיים בענין המסורת. בשנים האחרונות מצאו הרבה חידושים מכת"י של הראשונים, ודעתו של מרן החזו"א זצ"ל היתה שאין לסמוך עליהם, כי התורה צריכה שתעבור במסורה דרך הבתי דינים שמדור דור - וכדהאריך הרמב"ם בהקדמתו למשנה תורה - והרי אלו הכת"י היו מאות שנים בה'ביבליאטעק', ולא עברו דרך המסורת. ופעם כשדברתי עם מרן הגרי"ז זצ"ל אמרתי לו איזה חידוש מהמאירי, מיד נענה מרן שאינו רוצה לשמוע מאירי, כי המאירי היה מכת"י שנתגלו לאחרונה, ופעם אחרת שכחתי, ושוב רציתי לומר לו איזה מאירי, נענה מרן ואמר: כ' האב איך שוין געזאגט אז איך וויל נישט הערן פון מאירי... ושוב פירט לי איזה מאירי כן ניתן לסמוך עליו, רק מסכתות נדרים ושבת, שהם נדפסו מכת"י שהיה נמצא תחת ידו של ה'גערער רעבע' אלע יאהרן...

זו היא בריסק - רק מסורת, וכדכתב **החובות הלכות** בשער יחוד המעשה (פרק ה): "על כן הזהר שלא תטה אשורך מדריך האבות ונתיב הראשונים", פעם זה היה יסוד - אזוי האט מען געטאהן, וכל שינוי טויג נישט.

זכורני שמתחלה לא לבשתי סאמעט קאפעלוטש, אבל כאשר נסעתי לאמריקא לאסיפת כספים לצורך הישיבה, אמרו לי שעלי ללבוש סאמעט קאפעלוטש, וכאשר חזרתי לארץ ונכנסתי קמיה דמרון זצ"ל מיד אמר: אה, איר האט געביטן די קאפעלוטש, ואני בכלימתי אמרתי, שמיד אחזור לכובע הקודם, נענה מרן: "נאכאמאל בייטן?"... ומזה למדתי לקח לכל החיים - "מען בייט נישט"!

וכן היה ר' דוד, כל דבר בתכלית הדקדוק על פי המסורת [והרי עשרות שנים דירה לא רצה לעבור דירה - כי מען בייט נישט].

קנאותיה דבית בריסק:

י[ובאמת, שמידה זו - החזקת המסורת - היתה יסוד קנאותו של בית בריסק. דהנה כיום אין שום ערליכן יוד שאין לו הרגש שהציונות הוא אבי אבות הטומאה! ומי שמשבח את הציונות צריך בדיקה אחריו [וכמו שאמר פעם מרן החזו"א זצ"ל: "כלל ישראל האט א הייליגן הרגש"], אבל בשנות הראשונות, לא הבינו כולם את גודל הטומאה, ולמה? כי היה הרבנים נמשכים אחריהם, מען האט נישט געכאפט, לא שמו לב, והיו ביניהם לא רק ה'קייליקער רבנים', אלא אפילו רבנים גאונים וצדיקים, כהגאון רבי שמואל מאהליווער זצ"ל.

ואני ראיתי את החילופי מכתבים של הגר"ש הנ"ל לבין גדולי הדור [שנמצאו בביתו של זקניי (הגה"צ רבי אביש וורעשנער זצ"ל)], ואיך שהיה מתווכח עם הגאון רבינו יעקב מליסא זי"ע בעל ה**נתיבות**, ועוד, ותגובתם היתה כי - אפילו לדעתכם - הרי הוא רעיון חדש, ולא משנים לדבר חדש!

ומסופר שפנה עם מכתב להגה"ק הרש"ר הירש זצ"ל שיעמוד לימינו, והרי חובבי ציון הוא 'מצוה גדולה', והרש"ר לא ענה לו, וכאשר חזר ושלח לו מכתב, נענה אליו הרש"ר: "וואס ביי דיר איז א גרויסע מצוה איז ביי מיר נישט קיין קליינע עבירה"...

וגם מרן הגר"ח זצ"ל הרבה ללחום נגדם. וסיפר לי מרן הגר"י זצ"ל שכאשר מת הרשע הרשע המפורסם אבי אבות הטומאה שר"י ראש מייסד תנועת הציונות - אינני רוצה להזכיר את שמו - היו מקיימים הספדים ברחבי כל העיירות בליטא ופולין בתוך בתי הכנסיות, ובבריסק, אסר הגר"ח לבני קהלתו מלקיים הספדים בבית הכנסת, ואף הוסיף וציוה לנעול את שעריה במנעול [וסיפר לי מרן שכאשר ניסו לפרוץ המנעול בפעם ראשונה, שלח לו אביו להפאליציי, שהם ינעלוה], אולם כאשר אנשי הקהלה סירבו מלקבל את החלטתו, בסוף הצליחו לפרוץ את המנעול וקיימו את ההספדים בניגוד לדעת הגר"ח, וסיפר מרן שאין לשער גודל הצער והעגמ"נ של רבינו הגר"ח ביום ההוא, כל היום הוא הסתובב והיה אויס מענטש, ולא הצליח להרגע מזה, כי צעק, שאם ירצו, שיעשו מה שרוצים, אבל לפחות לא בבית הכנסת, שהגר"ח ראה בזה חילול ביהכ"נ... זו היתה בריסק - תכלית השנאה להרשעים, וכדאיתא **במשנה ברורה** (סי' א ביאה"ל ד"ה ולא).

וכן אצל מרן הגר"י זצ"ל, מצד אחד גודל הקנאות היה מורא'דיג, זכורני - ואני בעצמי הייתי נוכח בשעת מעשה - איך שראש הממשלה של הציונים רצה לבקר אצלו, והגיע מרגע לשני מבלי תיאום מראש, וכאשר נעצר האוטו בחוץ, רצו הבנים ונכנסו למרן זצ"ל להודיעו שהלה עומד בחוץ ורוצה להכנס, ומרן הגיב בתקיפות, שלא יכנס אצלו בשום פנים ואופן! וסגר את הדלת בעדו.

ומצד שני, אין לשער גודל האהבת ישראל, הרי ידוע פעולות ההצלה שפעל ועשה מרן זצ"ל בחייו, ואיך שדאג עבור כל אחד מישראל. יש סיפורים כאלו אין ספור, ואזכיר סיפור אחד שהייתי נוכח שם, פעם בשווייץ, כשהתארח מרן זצ"ל באחד העיירות ותכנן לשבות שם את השבת, וסידרו לו מנין מראש, ואחד מהמנין לא הגיע בסוף, ואמרו לו שבשכנות יש גויאישע האטעל ושם נמצא איזה פוילישע יוד, יהודי חלש, אמר מרן: ברענגט אים! והלה הגיע,

ובשבת בוקר רמז מרן זצ"ל להגבאי שיכבדו עם גלילה, וכאשר ראה זה ר' יוסל אייז ז"ל כן [שהיה קנאי גדול] רתח וצעק, היתכן דבר כזה... ולאחר התפלה קרא אותי מרן זצ"ל לחדרו, ופתח בדברי הרמב"ם באגרת [כאשר היה לו תמיד אתו ספר 'אגרות הרמב"ם'], והראה שכתוב שם שכאשר יהודי בא לבהיכ"נ, לא משנה באיזה מצב שהוא, יש לקרבו, והפטיר לי מרן זצ"ל, כן צריך לעשות, אבל אתה לא תגלה זאת ליוסל כי יוסל דארף שרייען... ויהי ביום ראשון בבוקר נכנס היהודי ההוא למרן זצ"ל, והביא לו ענועלאופ של כסף, ואמר לו מרן: געלט? געלט? אינני צריך להכסף שלך, תמה הלה והלא הרבי קרא לי למנין? אמר מרן, למנין קראתי לך, לא לכסף, וכשמוע אותו היהודי את זאת, החל לרעוד בגופו עם בכיות נוראות, ונתרגש ואמר לעצמו כמה פעמים "מיר רופט מען צו מנין, מיר רופט מען צו מנין" [והיה ניכר שנזכר לעצמו את נעוריו, וחזר בלבו בתשובה שלימה], וכן נטל הלה את כספו ויצא בבכי מר...³

ובנו הגאון ר' דוד היה לו אותו מידה - אהבת ישראל.

המסורה היא היסוד של עמודי העולם:

יא] ואסיים עם רעיון קצר, נאמר בתהלים (יא. ג.) כי השתות יהרסון צדיק מה פעל, הפשט, 'השתות' הם היסודות של העמודים, אם יש יסוד אפשר לעמוד לעמוד מבלי לזוז ממקומו, אבל בלי יסוד אי אפשר להיותו קבוע, שהרי אפשר להזיזו ממקום למקום, ואז צדיק מה פעל.

השתות - הוא המסורה שהיתה אצל מרן זצ"ל ובניו ומהם חזר לדורות הקודמים, ועכשיו זה נלקח מאתנו, ובהספד על אחיו הגאון רבי בערל זצ"ל אמרתי שהוסר מאתנו אחד מהשתות, אבל אז עדיין נשארו האחרים אצלנו, ועכשיו כבר הלכו כולם - העמוד הוא בלי יסוד, בלי מסורה.

ואנו צריכים רחמי שמים מרובים, ובפרט במצבנו אנו, הרבש"ע ירחם על עמו. יש לדעת שכל אלו הדברים והחולים, הכל הוא רק לעורר אותנו לתשובה שלימה ולהתחזק, הרי רואים שאנחנו כבר בדרך.

ותכלית הכל הוא התפלה, להתפלל על בריאות החולים - אפאר קאפיטלאך תהלים, ושהרשעים יבוטלו.

יה"ר שיהי נחמה לכלל ישראל כולו, שידעו, מהו תורה יראה ומסורת.

³ הוספת מרן ראש הישיבה שליט"א מכת"י - עוד סיפור על מרן הגרי"ז זצ"ל בענין אהבתו ודאגתו לכל יהודי, אפילו חלש: כשהייתי בשווייץ לבקר את מרן זצ"ל, ישבנו על ספסל ליהנות מן יפה הנוף, היה זה על הר שלפנינו היה עמק ובצד השני היה גם כן הר, והאנשים היו יורדים מכאן לעלות בהר השני מן העמק וחזרה, ערך 20 מינוט ירידה וכן העליה להר ההוא. ובאותה שעה שישבתי כאן בהר זה עם מרן זצ"ל היו שני בניו בהר האחר והתכוננו לירד משם לבא אלינו, ראינו אותם לירד משם. ומרן ישב במנוחה והשקט. אמנם בהגיע הבנים לעמק ראינו איש אחד שירד מכאן והוא נפגש עם הבנים בעמק ניגש אליהם ודיבר אתם כמה רגעים, ההוא עלה להר השני והם התחילו לעלות הנה, פתאום מרן התחיל להיות בלתי רגוע באמרו מה רצה האיש הזה מהם, ודאג מאד בקומו מהספסל שישבנו, ורצה שיוכל להתקשר עם הבנים שהחלו כבר לעלות, ועשה סימן שיבואו מהר מהר והם ראו והתחילו לרוץ במהירות ומרן היה בחרדה רבה, עד שסוף סוף הגיעו ושאל אותם מרן מה רצה אדם זה מכם, הוא יהודי ששאל מתי יום כיפור [היה זה במחצית אלול], ושאל מרן ברעדה מה אמרתם, ואמרו יום כיפור ביום פלוני, וענה מרן הרי זה פחדתי שהוא ישאל אתכם זאת ואולם טעיתם יום כיפור הוא יום לפני היום שאמרתם, הרי היהודי הולך לביהכ"נ פעם אחד בשנה, וזה כל הידישקייט שלו, ואם כן מחמת טעותכם יבא לביהכ"נ למחרת יוה"כ ויאמרו לו כבר היה אתמול, היהודי הזה עלול להתחלש ועלול להסתכן והוא פקוח נפש חלילה, אני רואה שהוא כבר בעליה בהר שכנגד, רוצו מהר מה שתוכלו, תספיקו להשיגו ותאמרו לו זמן הנכון של יוה"כ, רוצו רוצו. ואכן ראינו שהם השיגו אותו. רק אז חזר מרן למנוחתו. פירושים מיותרים ע"כ.